

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΑΛΑΤΟΣ», ΕΙΣ ΤΟ ΛΟΓΙΟΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ἐν Μάρκ. 9, 49-50· Λουκ. 14, 34-35· Ματθ. 5, 13.

Υ Π Ο

ΙΩΑΝ. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Δ.Θ.

Εἰς λόγιόν τι τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς Συνοπτικοῖς Εὐαγγελίοις, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς μαθητάς, προτρέπονται οὗτοι, ὅπως ἔχουν «ἄλας ἐν ἑαυτοῖς» ἢ ἀποκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ «τὸ ἄλας τῆς γῆς». Τὸ λόγιον τοῦτο, ἀποτελοῦν καὶ τὴν μοναδικὴν περίπτωσιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐνθα χρησιμοποιοεῖται ἡ λέξις «ἄλας»¹, διασφίζεται ὑπὸ τῶν τριῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελιστῶν εἰς διάφορον παρ' ἐκάστῳ συνάφειαν, μετὰ τὴν αὐτὴν ὁμωσ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, ἐννοιαν. Ἐν τῷ ἀρχαιότερῳ τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων, τῷ κατὰ Μάρκον, παραδίδεται τὸ λόγιον ἐν τῇ συναφείᾳ, ἐνθα ὁ λόγος περὶ ἀποκοπῆς τοῦ σκανδαλίζοντος μέλους τοῦ σώματος (χειρὸς, ποδός, ὀφθαλμοῦ) ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης (9,42-48)· καὶ ἐν στίχ. 49-50 λέγεται:

(49) «Πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθήσεται. (50α) Καλὸν τὸ ἄλας· ἐὰν δὲ τὸ ἄλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; (50β) ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλας καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις».

Οἱ στίχ. 49 καὶ 50β ἀποτελοῦν ἴδιον ὕλικόν τοῦ Μάρκου, ἐνῶ ὁ 50α εὔρηται παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἀντιστοίχως μορφήν:

Ματθ. 5, 13: «Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθὲν ἔξω καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων».

Λουκ. 14, 34-35: «Καλὸν οὖν τὸ ἄλας· ἐὰν δὲ καὶ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται; οὔτε εἰς γῆν οὔτε εἰς κοπρίαν εἴθετόν ἐστιν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔχων ὅσα ἀκούειν ἀκουέτω».

1. Ἐκτὸς τῶν Εὐαγγελίων ἡ λ. «ἄλας» ἀπαντᾷ ἐν τῇ λοιπῇ Κ.Δ. μόνον ἐν Κολοσ. 4, 6: «ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἄλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐπὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι». Ὁ ἀρχαιότερος τύπος «ὁ ἄλας-ος» ἀντικαθίσταται ἐν τῇ Κ.Δ. διὰ τοῦ τύπου «τὸ ἄλας-ος», τῇ ἐξαιρέσει τοῦ στίχ. Μάρκ. 9, 50 β καὶ τοῦ προηγ. στίχ. 49 κατὰ τὸν κώδ. D: «ἀλλ' ἀλισθήσεται».

Ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς μορφοϊστορικῆς ἐξελιξέως τοῦ λογίου ὑπὸ τινων ἐρμηνευτῶν πιστεύεται ὅτι ἡ ἀρχαιοτέρα μορφή τοῦ ἐξεταζομένου λογίου διασφύζεται ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἐξ οὗ ἀντλοῦν οἱ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς², ἐνῶ ὑπ' ἄλλων ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ Μᾶρκος παραδίδει παραλλαγὴν τινα ἐνὸς λογίου τῆς πηγῆς Q, τὸ ὁποῖον διασφύζουν οἱ ἕτεροι δύο Συνοπτικοὶ λαβόντες αὐτὸ ἐκ τῆς ὡς ἄνω πηγῆς³. Ἡ ἐκλογή μεταξὺ τῶν δύο ἀπόψεων εἶναι δύσκολος· διότι α) ἐὰν ἤντησαν οἱ δύο μεταγενέστεροι Συνοπτικοὶ τὸ λόγιον ἐκ τοῦ Μάρκου, διερωτᾶται τις εὐλόγως διατί παρέλειψαν τοὺς στίχ. 49 καὶ 50β, ἐν δὲ τῷ στίχ. 50α ἀντικατέστησαν τὸ «ἄναλον γένηται» διὰ τοῦ «μωρανθῆ»⁴ καὶ ἐχρησιμοποίησαν τοὺς ἀσαφεῖς παθητικούς τύπους «ἀλίσθησεται», «ἀρτυθήσεται»—ὑποκείμενον τῶν ὁποίων θεωρεῖται ὑπ' ἄλλων αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄλας⁵ ὑπ' ἄλλων ἢ πρὸς ἄρτυσιν ἐν γένει τροφή⁶ ἀντὶ τῆς σαφοῦς ἐκφράσεως τοῦ Μάρκου («ἐν τίνι αὐτὸ (ἐνν. ἄλας) ἀρτύσετε;»). Συνήθως ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ὅταν χρησιμοποιοῖ ὡς πηγὴν του τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, διορθοῖ αὐτὸ γλωσσικῶς καὶ ἀλρεὶ τὰς ἀσαφείας. Ἐδῶ παρατηρεῖται τὸ ἀντίστροφον! β) Ἐκτὸς τῶν ὁμοιοτήτων μεταξὺ τῶν, οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς παρουσιάζουν καὶ διαφορὰς τινάς, ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ λογίου παρὰ τῷ Λουκᾶ ὁμοιάζει σαφῶς πρὸς τὴν τοῦ Μάρκου καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν τοῦ Ματθαίου («καλὸν τὸ ἄλας· ἐὰν δὲ καὶ τὸ ἄλας...»). γ) Καὶ οἱ τρεῖς Εὐαγγελισταὶ παρέχουν ἐν ταῖς λεπτομερείαις τοῦ λογίου ἰδιάζοντα ἐκάστῳ στοιχεῖα μὴ ὑπάρχοντα εἰς τοὺς λοιπούς. Χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείωμεν τὴν πιθανότητα ὅτι τὸ λόγιον τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰς πλείονας τῆς μιᾶς περιπτώσεις, νομίζομεν ὅτι ἡ δευτέρα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθεισῶν ἀπόψεων ἐμφανίζεται ὡς πιθανωτέρα: εἶναι πράγματι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθοῦν δύο μορφαὶ τοῦ λογίου, ἡ τοῦ Μάρκου καὶ τῆς πηγῆς Q (Ματθαῖος-Λουκᾶς), τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων τούτων Συνοπτικῶν ὀφειλομένων πιθανῶς εἰς τὴν ἐλευθέραν ὑπ' αὐτῶν χρῆσιν τῆς πηγῆς τῶν Λογιῶν.

2. Βλ. π.χ. R. Bultmann, *Geschichte der Synoptischen Tradition*, 1964, σελ. 82,91.

3. E. Haenchen, *Der Weg Jesu. Eine Erklärung des Markus-Evangeliums und der kanonischen Parallelen*, Berlin 1966, σελ. 332. Ἰπὲρ τῆς ἀρχικότητος τοῦ Λουκᾶ τάσσεται ὁ M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, 1966, σελ. 248.

4. Αἱ ἐκφράσεις «μωρανθῆ» (Ματθ. 5,13· Λουκ. 14,34)—«ἄναλον γένηται» (Μάρκ. 9,50α) θεωροῦνται συνήθως ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν ὡς διάφοροι ἀποδόσεις τῆς αὐτῆς ἀραμαϊκῆς λέξεως *taphel*, δηλοῦσης ἀμφοτέρα, ἢ τοι ἄνοστον καθίστασθαι καὶ μωρῶς ὁμιλεῖν, βλ. M. Black, *An aramaic approach to the Gospels and Acts*, 1967, σελ. 166· J. Jeremias, *Die Gleichnisse Jesu*, 1965, σελ. 168. Bertram, ἐν *Theol. Wört. N.T.*, IV, σ. 844.

5. E. Klostermann, *Das Markus-Evangelium*, 1926, σ. 39. II. Τρεμπέλα, *Ἰπὸβλημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, 1951, σ. 91.

6. J. Jeremias, ἐνθ' ἄν. σ. 168.

Ἄς ἴδωμεν τῶρα ἐγγύτερόν πως, ποία ἡ ἔννοια τοῦ λογίου. Ἐάν βεβαίως τοῦτο εἴχομεν πρὸ ἡμῶν ἀπεσπασμένοι τῆς συναφείας του, θὰ ἐξήγομεν συμπεράσματα περὶ αὐτοῦ ἐκκινουῦντες γενικῶς ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἄλατος εἰς τὴν συμβολικὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς⁷. Ἡ συνάφεια ὅμως, εἰς ἣν παραδίδεται τοῦτο ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, εἶναι λίαν ὑποβοηθητικὴ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ νοήματος τοῦ ἐξεταζομένου λογίου, διότι οἱ Εὐαγγελισταὶ τοποθετοῦντες ἐν λόγιον εἰς τινα συνάφειαν ἀναδεικνύονται οἱ πρῶτοι ὑπομνηματισταὶ καὶ ἐρμηνευταὶ αὐτοῦ. Κοινὸν σημεῖον καὶ εἰς τοὺς τρεῖς Συνοπτικοὺς Εὐαγγελιστὰς εἶναι ὅτι τὸ λόγιον περὶ τοῦ ἄλατος παραδίδουν ὡς ἀπευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. Παρὰ τῷ Λουκᾶ (14,25) φαίνεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπευθύνεται ἐν γένει πρὸς τὸν ὄχλον, εἰς τοὺς ἀμέσως ὅμως τοῦ ἡμετέρου λογίου προηγουμένους στίχους ἀναφέρονται αἱ προϋποθέσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ πληροῖ τις διὰ νὰ εἶναι μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ παρὰ Ματθαίῳ (5,1 ἐξ. 13 ἐξ.). Ἀκριβέστερον ἡ συνάφεια τοῦ λογίου εἰς τοὺς τρεῖς Συνοπτικοὺς ἔχει ὡς ἀκολούθως.

Ἐν Μαρκ. 9,42-48 ὁμιλεῖ ὁ Ἰησοῦς περὶ θυσίας οἰουδήποτε προσφιλοῦς μέλους τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι χειρὸς ἢ ποδὸς ἢ ὀφθαλμοῦ, ἐάν ταῦτα γίνωνται ἀφορμὴ σκανδαλισμοῦ, προκειμένου οὗτος νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ «πυρὸς τοῦ ἀσβέστου», «ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται» (στίχ. 48) καὶ ἐν στίχ. 49 λέγει: «πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθήσεται». Τὸ λόγιον τοῦτο συνδέεται πρὸς τὰ προηγούμενα διὰ τῆς λ. πῦρ, πρὸς δὲ τὰ ἐπόμενα διὰ τοῦ ρ. ἀλί-ζεσθαι. Ὁ στίχος 49 εἶναι ὄντως αἰνιγματικὸς, θεωρούμενος ὡς «ἐν ἐκ τῶν δυσκολωτέρων χωρίων, ἅτινα παρέσχον πράγματα εἰς τοὺς ἐρμηνευτάς»⁸. Ἡ ποικιλία τῶν παραλλαγῶν ἐν τῇ χειρογράφῳ παραδόσει τοῦ κειμένου μαρτυρεῖ περὶ τῶν προσπαθειῶν ἤδη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων διὰ τὴν ἐξεύρεσιν

7. Τὸ ἄλας εἰς τὴν θρησκευτικὴν γλῶσσαν τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ καὶ τοῦ σημιτικοῦ κόσμου ἦτο σύμβολον διαρκείας, ἀξίας καὶ θείας δυνάμεως (βλ. π.χ. Φίλωνος, Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων 1, 289· Πλάτωνος, Τιμαῖος 60ε· Πλουτάρχου, Συμποσιακῶν προβλημάτων βιβλ. V, 10, 3). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διαθήκη, ἣν συνῆψεν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Σινᾷ χαρακτηρίζεται ὡς «διαθήκη ἄλατος» (Ἀριθ. 18,19· Β' Παρ. 13,5). Ἐπίσης τὸ ἄλας χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ λατρείᾳ: πᾶσα θυσία ἀρτύεται δι' ἄλατος διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὴ εἰς τὸν Θεόν (Λευϊτ. 2,13· Ἐξῆδ. 30,35· Ἰεζ. 43,21)· κατὰ τὴν μαρτυρίαν δὲ τοῦ χωρίου Ἰεζ. 16,4 τὰ νεογέννητα βρέφη ἐπαλείφονται δι' ἄλατος. Εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τὸ ἄλας ἐκλαμβάνεται ὡς τὸ ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ εὐγεύστου τῆς τροφῆς (Ἰὼβ 6,6). Οὐδόλωσ κατὰ ταῦτα εἶναι παράδοξον ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμός θεωρεῖ τὴν Τορὰ ὡς τὸ ἄλας, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ὑπάρῃ ὁ κόσμος (Sopherim 15,8 παρὰ Strack-Billerbeck, I, σ. 235). Εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐν γένει τὸ ἄλας καὶ τὸ φῶς ἐθεωροῦντο ὡς τὰ δύο πλεόν ἀπαραίτητα πράγματα διὰ τοὺς ἀνθρώπους (βλ. πλείονα περὶ τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ ἄλατος παρὰ F. Hauck, ἄλας, ἐν Theol. Wörtl. N.T., I, σ. 229).

8. Π. Τρεμπέλα, Ἰσρόν. εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, σ. 176· πρβλ. καὶ W. Grundmann, Das Evangelium nach Markus, 1965, σ. 200

παρέχοντος πληρέστερον νόημα κειμένου. Αἱ κυριώτεραι γραφαὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις εἶναι αἱ ἐξῆς:

(α) «πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθῆται» (οἱ κώδ. Σιν., Β, L, Δ, μικρογράμματοι τινες, ἡ ἄρμενικὴ καὶ γεωργιανὴ μετάρασις, ὁ δὲ W ἀντὶ «ἀλισθῆται» ἔχει «ἀλισγηθήσεται»).

β) «πᾶσα γὰρ θυσία ἀλι ἀλισθῆται» (D, it, κατὰ τὸ Λευϊτ. 2,13).

(γ) «πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθῆσεται καὶ πᾶσα θυσία ἀλι ἀλισθῆται» (οἱ κώδ. A, C, K, Π, πολλοὶ μικρογράμματοι, τὰ βυζαντινὰ λεξιονάρια καὶ τινες μεταφράσεις, ὁ X=πυρὶ ἀλι ἀλισθῆσεται, Θ=πυρὶ ἀναλωθήσεται, ὁ Ψ=θυσία ἀναλωθήσεται, ὁ 1195 = ἐν πυρὶ δοκιμασθήσεται)

(δ) Omnia autem substantia consumitur (itk).

Ἡ γ' γραφή, ἡ προσθέτουσα τὴν φράσιν τοῦ Λευϊτ. 2,13, ἀποτελεῖ προφανῶς προσπάθειαν ἐξηγήσεως τοῦ δυσκόλου κειμένου, εἰς τина δὲ χειρόγραφα ὑποκατέστησε τὴν πρώτην φράσιν (βλ. γραφὴ β'). Ἡ δ' γραφὴ μαρτυρεῖται λίαν ἀσθενῶς. Ἄρα ὡς ἀρχικὴ γραφή, καθ' ὃ lectio difficilior, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ α'. Αὐτῆς δὲ τὸ νόημα ἐξετάζομεν εὐθὺς κατωτέρω ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐν στίχ. 50 λογίου περὶ ἄλατος.

Διὰ ποῖον «πῦρ» πρόκειται ἐνταῦθα; Πρόκειται μήπως διὰ τὸ πῦρ τῆς γεέννης, περὶ οὗ ὁ λόγος προηγουμένως ἐν στίχ. 9,43· 48; Αὕτη εἶναι ἡ ἄποψις ὠρισμένων ἐρμηνευτῶν⁹, ἐφ' ὅσον πολλαχοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ ἐν τῇ K. Διαθήκῃ γενικώτερον ἢ εἰκῶν τοῦ πυρὸς χρησιμοποιεῖται ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελικὴν κρίσιν¹⁰. Ἄλλ' ὅμως τὸ «πῦρ» συσχετίζεται ὡσαύτως ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ πρὸς τὸ ἤδη ἐναρξάμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἐσχατολογικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσίου: «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν...»¹¹. Εἰς τὸ κήρυγμα ἄλλωστε Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τὸ ἔργον τοῦ Μεσσίου προαναγγέλλεται καὶ περιγράφεται διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ πυρός¹², εἰς ἄγραφον δὲ λόγιον, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἰησοῦν μεταξὺ ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους καὶ Διδύμου, διασφῶμενον ἐπίσης καὶ ἐν τῷ γνωστικῷ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγελίῳ, λέγεται χαρακτηριστικῶς:

9. E. Haenchen, ἐνθ' ἀν., σ. 332. P. Bonnard, L'Évangile selon St. Matthieu, 1963, σ. 59.

10. Ματθ. 3,10· 5,22· 13,40· 25,41· Ἰω. 15,6· Β' Πέτρ. 3,7· Ἰούδ. 7· Ἀποκ. 16,18· 17,16· 18,8· 19,20 κ.ἄ.

11. Λουκ. 12,49. Παρόμοια λόγια διασφῶνται καὶ εἰς τὸ γνωστικὸν κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, βλ. π.χ. λόγ. 10: «Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Πῦρ ἔβαλον ἐπὶ τὸν κόσμον, καὶ ἰδοὺ φυλάσσω αὐτὸ ἕως τοῦ ἀναφθῆναι», λόγ. 16: «Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Δοκοῦσιν ἴσως οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὸν κόσμον, καὶ οὐκ οἶδασιν ὅτι ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν μερισμούς, πῦρ, μάχαιραν, πόλεμον» (ἀπόδοσις Ἰ. Καραβιδουπόλου, Τὸ γνωστικὸν κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 23,26).

12. Ματθ. 3,11· Λουκ. 3,16.

«Ὁ ἐγγὺς ἐμοῦ, ἐγγὺς τοῦ πυρός, ὁ δὲ μακρὸν ἀπ' ἐμοῦ, μακρὸν τῆς βασιλείας»¹³. Ἐκ τούτων δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ πυρός περιέγραφεν ἡ πρωτοχριστιανικὴ παράδοσις τὸ ἐσχατολογικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσίου.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα περὶ «πυρός» καὶ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν λόγιον «πᾶς γὰρ πυρὶ ἀλισθήσεται· καλὸν τὸ ἄλας..», ἐν συναρτήσει πρὸς τοὺς προηγουμένους αὐτοῦ στίχους περὶ θυσίας προσφιλῶν καὶ ἀναγκαίων μελῶν τοῦ σώματος, δύναται νὰ ἔχη τὴν ἀκόλουθον ἔννοιαν: Πᾶς μαθητῆς, θέλων νὰ εἶναι πράγματι μαθητῆς ἀξίος τοῦ Ἰησοῦ, θὰ διέληθῃ διὰ τοῦ πυρός τῆς θυσίας, τῆς αὐταπαρνήσεως, τοῦ πάθους, ὅπως καὶ πᾶσα θυσία, ὡς προσθέτουν ὠρισμένα χειρόγραφα, διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὴ εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπηρείας τῶν δαιμόνων, ἀρτύεται μὲ ἄλας κατὰ τὸ Λευϊτ. 2,13. Τὸ ἄλας διὰ τοῦ ὁποίου ἀρτύεται ὁ μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς αὐταπαρνήσεως, προκειμένου οὗτος νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ νὰ ἄρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν σταυρὸν του κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἰησοῦ. Μαθητῆς, ὁ ὁποῖος δὲν «ἀλίζεται» μὲ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, δὲν αἶρει δηλ. τὸν σταυρὸν τοῦ πάθους καὶ τῆς θυσίας, ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἄλας, τὸ ὁποῖον ἀπώλεσε τὴν ἰδιότητά του ἐν τῷ κόσμῳ καὶ κατέστη «ἀναλον». «Ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε;», τ.ἔ. τί εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ καταστήσῃ τὸν μαθητὴν τοῦ Ἰησοῦ πράγματι μαθητὴν, ἐὰν ἀπωλέσῃ οὗτος τὸ κατ' ἐξοχὴν συστατικὸν αὐτοῦ στοιχεῖον, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας;¹⁴ Ἐντεῦθεν καὶ ἡ προτροπὴ, δι' ἧς κατακλείεται τὸ λόγιον ἐν 9,50β: «ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλα, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις», τὴν ὁποῖαν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὰ προηγηθέντα ὡς ἐξῆς: «ἔχετε ἐντὸς ὑμῶν τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καθὼς καὶ ὁ Ἰῖδς τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τῆς θυσίας καὶ τοῦ πάθους τοῦ ὁποίου ἤδη δις προηγουμένως ἠκούσατε (8,31· 9,31), καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ παύσουν αἱ μεταξὺ σας ἔριδες περὶ τοῦ ποῖος εἶναι «μερίζων» (πρβλ. 9,34) καὶ θὰ ἔχετε εἰρήνην μεταξὺ σας». Δηλ. τὸ ἄ μέρος τοῦ ἡμιστιχίου («ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλα») ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, προϋπόθεσιν διὰ τὸ β' μέρος¹⁵.

13. Ὁριγένους, Εἰς Ἱερειαν 20,3 PG 13,532· Διδύμου, Εἰς τὸν Ψαλμ. 88,8 PG 39,1488· Γνωστικὸν κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον λόγ. 82· βλ. πλείονα περὶ τοῦ λογιῶν τούτου παρὰ J. B. Bauer, Das Jesuswort «Wer mir nahe ist», ἐν Theol. Zeitschrift 1959, σ. 446-450 καὶ J. Jeremias, Unbekannte Jesusworte, 1963 (ἔκδ. 3η), σ. 64-71.

14. Βλ. V. Taylor, The Gospel according to St. Mark, London 1957, σ. 413-414. S.E. Johnson, The Gospel according to Mark, London 1960, σ. 467· O. Cullmann, Que signifie le sel dans la parabole de Jesus, ἐν Rev. d' Hist. et philos. rel, 1957, 1, σ. 40 ἐξ. Π. Τρεμπέλα, Ἰπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, 1952, σ. 441.

15. Ὁ Cullmann, ἐνθ' ἂν σ. 41, κατανοεῖ ἀντιθετικῶς τὰς δύο μέρη τῆς προτάσεως, τὴν ὁποῖαν ἀποδίδει ὡς ἐξῆς: «ἂν ἔχετε μὲν τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ ζῆτε ἐν εἰρήνῃ μεταξὺ σας».

Εἶδομεν ἀνωτέρω τὴν ἔννοιαν τοῦ λογίου παρὰ Μάρκω. Εἶναι ὅμως ἡ αὐτὴ καὶ εἰς τοὺς δύο ἄλλους Συνοπτικούς; Ἡ ἐξέτασις τῆς συναφείας, ἐνθα οὗτοι παραδίδουν τὸ λόγιον μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀπαντήσωμεν καταφατικῶς. Καὶ κατ' ἀρχὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ ὀλίγον πρὸ τοῦ ἐξεταζομένου λογίου (14,25-26) ὁ Ἰησοῦς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν συμπορευόμενον αὐτῷ ὄχλον λέγει: «εἰ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι τε καὶ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής. Ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής». Ἀκολουθοῦν ἐν στίχ. 28-32 δύο μικραὶ παραβολαὶ περὶ τοῦ οἰκοδομοῦντος πύργου ἄνευ προηγουμένου ὑπολογισμοῦ τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης καὶ περὶ τοῦ βασιλέως τοῦ πορευομένου «ἐτέρω βασιλεῖ συμβαλεῖν εἰς πόλεμον» ἔχοντος ὅμως ὀλιγωτέρας αὐτοῦ δυνάμεις, ἐν δὲ στίχ. 33 λέγεται χαρακτηριστικῶς: «οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν δεῖ οὐκ ἀποτάσσειται πᾶσιν τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής». Καὶ ἀκολουθεῖ ἐν στίχ. 34-35 τὸ λόγιον περὶ τοῦ ἄλατος. Εἶναι προφανὲς ἐκ τῆς συναφείας ὅτι τὸ λόγιον πρέπει νὰ κατανοηθῇ ὑφ' ἣν ἔννοιαν καὶ παρὰ Μάρκω, ὡς ἐκφράζον δηλονότι τὴν θυσίαν ὡς βασικὸν συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ μαθητοῦ, τὴν ἀπάρνησιν («πάντων τῶν ἑαυτοῦ ὑπαρχόντων»), κατόπιν βεβαίως προηγουμένου ὑπολογισμοῦ τῆς δυσκολίας, ἣν συνεπάγεται τὸ ἔργον καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ μαθητοῦ. Ὁ Λουκᾶς διὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος λογίου θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι, ἐὰν ὁ μαθητής δὲν ἐκπληροῖ τὴν τοιαύτην ἀποστολὴν του, εἶναι ἀχρηστος ὡσάν τὸ μωραθὲν ἄλας: «οὔτε εἰς γῆν οὔτε εἰς κοπρίαν εὐθετόν ἐστιν· ἐξω βάλλουσιν αὐτόν»¹⁶. Καὶ ὑποδηλῶν τὴν σοβαρότητα τῶν λόγων τούτων ἐπάγεται: «ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν ἀκουέτω». Πολλοὶ θεωροῦν τὴν συνάφειαν, εἰς ἣν ὁ Λουκᾶς τοποθετεῖ τὸ λόγιον, ὡς τὴν ἀρχικὴν¹⁷. Πάντως, καὶ ἐὰν δὲν εἶναι ἡ ἀρχικὴ, εἶναι ἡ πιστότερον ἀποδίδουσα τὸν Μᾶρκον.

Ὅτι καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν κατενόησε τὸν λόγιον, φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τοποθετεῖ αὐτὸ εὐθὺς μετὰ τὸν μακαρισμὸν τῶν δεδωγμένων ἕνεκεν δικαιοσύνης, τῶν ὄνειδιζομένων καὶ διωκομένων ἕνεκεν τοῦ Ἰησοῦ (5,10-12). Τὸ ὄνειδίζεσθαι καὶ διώκεσθαι ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς ιδιότητος τοῦ μαθητοῦ. Ἡ χαρακτηριστικὴ καὶ ἰδιάζουσα διατύπωσις τοῦ Ματθαίου «ὡμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς» δεικνύει τὴν ἐκκλησιολογικὴν αὐτοῦ προοπτικὴν· δὲν γίνεται λόγος ἀπλῶς περὶ ἄλατος, τὸ ὅποῖον προτρέπονται νὰ ἔχουν ἐν ἑαυτοῖς οἱ μαθηταί, ἀλλὰ ταυτίζονται οἱ ἴδιοι πρὸς τὸ

16. Ὁ F. Perles, βλέπων παρήχησιν εἰς τὴν ἀραμαϊκὴν μορφήν τῆς φράσεως αὐτῆς μετὰ τῶν λέξεων tababa-nabala, ἀποδίδει αὐτὴν ὡς ἐξῆς: «οὔτε πρὸς ἄρτυσιν οὔτε πρὸς λίπανσιν εἶναι κατάλληλον» (Zwei Übersetzungsfehler im Text der Evangelien, ἐν Zeit. für N. Wissenschaft, 1919-20 σ. 96).

17. Βλ. π.χ. M. Dibelius, ἔνθ' ἄν. σ. 248 καὶ Hauck, ἐν Theol. Wört. z. N.T., I, σ. 229· J. Jeremias, ἔνθ' ἄν., σ. 169.

ἄλας. Ἡ Ἐκκλησία ὡς σύνολον («ἡμεῖς ἐστε...») εἶναι τὸ «ἄλας τῆς γῆς», τ.ἔ. οἱ μαθηταί, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν «καλῶν ἔργων» των διατηροῦν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ συντελοῦν εἰς τὴν δόξαν τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός. Εἶναι ἐκδηλος ἐν προκειμένῳ ὁ ἱεραποστολικὸς καὶ οἰκουμενικὸς τόνος, ὃν προσλαμβάνει τὸ λόγον παρὰ Ματθαίῳ¹⁸. Ἡ ἀποστολὴ τῶν μαθητῶν, τῆς Ἐκκλησίας, ἐντὸς τοῦ κόσμου εἶναι νὰ διατηρῇ τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τὴν «καλῶν ἔργων». Ἐὰν παύσουν οἱ μαθηταί νὰ παρουσιάζουν «καλὰ ἔργα» καὶ συνεπῶς σταματήσῃ ἡ καταδιωξίς των («ἔνεκεν δικαιοσύνης»), τότε ὁμοιάζουν πρὸς τὸ ἄλας, τὸ ὁποῖον («ἐμωράνθη», ἀπώλεσε δηλ. τὴν βασικὴν του συστατικὴν ιδιότητα καὶ ἄρα «εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθὲν ἔξω καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων»).

Εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ λόγιου παρὰ Ματθαίῳ κυρίως στηριζόμενοι οἱ ἐρμηνευταὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τονίζοντες τὴν συνεκτικὴν καὶ συντηρητικὴν τῶν τροφίμων δύναμιν τοῦ ἄλατος, ὁμιλοῦν περὶ τῆς τοιαύτης ἀντιστοίχου ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν: «εἰ γὰρ φῶς ἐσμεν καὶ ζύμη καὶ φωστῆρες καὶ ἄλας, φωτίζειν, οὐ σκοτίζειν δεῖ· σφίγγεν, οὐ παραλύειν...»¹⁹, ἢ θεωροῦν τοὺς μαθητὰς ἄλας τῆς γῆς «ὡς τὰς εἰρημένους ἐν τοῖς μακαρισμοῖς ἀρετὰς κατορθώσαντας»²⁰. Κύριλλος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας χαρακτηρίζει ὡς ἄλας τοὺς «θεῖους καὶ σωτηρίους λόγους, ὧν ἐὰν καταφρονήσωμεν, ἐσόμεθα μωροὶ καὶ ἀσύνητοι, καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς»²¹.

Ἐκ τῶν προηγηθέντων φαίνεται σαφῶς ὅτι καὶ οἱ τρεῖς Συνοπτικοὶ Εὐαγγελισταί, παρὰ τὰς ἐπὶ μέρους διαφορὰς εἰς τὴν παράδοσιν τῆς μορφῆς τοῦ λόγιου περὶ ἄλατος, κατενόησαν τοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀπηχοῦντες βεβαίως τὴν ὁμόφωνον ἀρχικὴν παράδοσιν τὴν ἀναγομένην μέχρι αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ δυσκολία τῆς χρησιμοποιομένης εἰς τὸ λόγιον τοῦτο εἰκόνας συνίσταται εἰς τὸ χημικῶς ἀδύνατον τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ ἄλατος, ὥστε νὰ ἀπωλέσῃ τὴν ιδιότητά του. Πρὸς ἐξήγησιν τούτου προετάρθησαν διάφοροι λύσεις:

(α) Ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιοεῖ εἰκόνα τινά, ἡ ὁποία εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἀδύνατος, διὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ παράδοξον καὶ ἀλλόκοτον τῆς καταστάσεως τοῦ μαθητοῦ, ὅστις ἀπώλεσε τὸ βασικόν του στοιχεῖον, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ. «Ὅπως εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ

18. P. Bonnard, ἐνθ' ἄν., σ. 58,59.

19. Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορινθ. Ὀμιλ. XXV, PG 61,208.

20. Ἄνωνμος ἐν Cramer, *Catenae Patrum Graecum*, I, σ. 88· πρβλ. καὶ Χρυσοστόμου: «Γῶ γὰρ εἰπεῖν, Ἵμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς, ἔδειξε μωρανθεῖσαν ἅπασαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ κατασαπεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων. Διὰ τοῦτο ταῦτας παρ' αὐτῶν ἐπιζητεῖ τὰς ἀρετὰς, αἱ μάλιστα πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιμέλειάν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι». PG 57:232.

21. Ἐν Cramer, II, σ. 116.

ἀπολεσθῆ ἢ ιδιότης τοῦ ἄλατος, οὕτω καὶ διὰ τὸν μαθητὴν εἶναι ἀκατανόητον νὰ «μωρανθῆ» καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐντὸς τοῦ κόσμου ἀποστολὴν του²².

(β) Ὁ Ἰησοῦς, κατ' ἄλλην ἀποψιν, ἔχει ὑπ' ὄψει του τὸ φυσικὸν ἄλας τῆς ἐποχῆς, τὸ ἐξαγόμενον ἐξ ἀλυκῶν δι' ἐξατμίσεως τοῦ ὕδατος παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν ἢ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ τὸ ὁποῖον σύνθετον ὄν μετ' ἄλλων στοιχείων ἦτο δυνατὸν συνεπεῖα βροχῆς ἢ ἄλλων παραγόντων νὰ ἀπολέσῃ τὴν ιδιότητά του²³.

(γ) Τινὲς τῶν ἐρμηνευτῶν μνημονεύουν ἐν προκειμένῳ τὴν συνήθειαν τῶν ἀράβων ἀρτοποιῶν νὰ χρησιμοποιοῦν εἰς τοὺς κλιβάνους των στήλας ἄλατος πρὸς διευκόλυνσιν τῆς πυρᾶς, αἱ ὁποῖαι μετὰ πολυετῆ χρῆσιν χάνουν τὴν ιδιότητά των καὶ ὡς ἄχρηστον ὑλικὸν ἀπορρίπτονται²⁴.

Αἱ δύο τελευταῖαι ἀπόψεις μᾶς δίδουν πιθανῶς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀφορμῆς, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰησοῦς τὴν εἰκόνα τοῦ ἄλατος προκειμένου περὶ τῶν μαθητῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν βλέπει ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ παράδοξον τοῦ μαθητοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀπέβαλεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ τοῦ πάθους, ὅπως ὁμοίως παράδοξος καὶ τοῦτ' αὐτὸ σατανικὸς θὰ ἦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μεσσίας, ἐὰν ἡ ἀποστολή του δὲν ἦτο τὸ πάθος καὶ ὁ Σταυρὸς.

22. S.E. Johnson, ἐνθ' ἄν. σ. 167· P. Bonnard, ἐνθ' ἄν., σ. 59· Bertram, ἐνθ' ἄν., σ. 842· βλ. καὶ Strack-Billerbeck, 1. σ. 236.

23. A. Schlatter, *Der Evangelist Matthäus*, 1948, σ. 147· Hauck, ἐνθ' ἄν., I, 229 κ.ἀ.

24. L. Köhler, *Salz das dumm wird*, ἐν *Zeitsch. des deutschen Palästinavereins*, 1936, σ. 133· Cullmann, ἐνθ' ἄν., σ. 38.